

Csihák György (Zürich)

Szent István király életműve és a magyar államalapítás

A tárgyat a következő három kérdéscsoportban tárgyaljuk:

1. Európa politikai földrajza és hatalmi helyzete az első évezred fordulóján;
2. a Kárpát-medence népeinek etnikai embertani képe;
3. István király néhány fontosabb tette. Mit jelent az Egyház szempontjából István király szentté avatása?

Előadásomban bőven merítek az Egyesületünkben folyó munkák eredményeiből, mindenek előtt Mehrle Tamás, Fribourg Egyetemének teológia professzora, Götz László kitűnő történészünk, Henkey Gyula kecskeméti antropológusunk és Érdy Miklós New York-i orientalistánk munkájából. Győrffy György „István király és műve“ c. könyvét (Gondolat, Budapest 1977) alapvetőnek tekintem – Győrffy nem tagja Egyesületünknek. A közismert tényekkel legföljebb csak érintőlegesen foglalkozom.

Aki valamelyest is foglalkozik a magyar történelemmel, hamarosan rájön, hogy a magyar történelmet magyar szempontból soha nem írták meg. A fennmaradt, legrégebbi történelmi munkák fölött is máig nagy viták dúlnak. Megállapítják, hogy valamely csoport érdekében íródtak.

Súlyos gond ez, hiszen minden nemzet saját történelmi tudatában él. Amely nemzet történelmi tudata zavaros, az torzarcú társadalmakat hoz létre. Ha pedig egy nemzet elveszíti történelmét, az vele veszíti jövőjét is...

Nem tartható véletlennek, hogy történelmünk nagy fordulópontján álló I. István királyunk, a magyar történelem talán legtöbbet vizsgált, vitatott személyisége, a körülötte zajló viták szenvedélyessége történelemtudományunkban talán a leghevesebb. A dolog magyarázata abban lelhető, hogy nem kevesebbről, mint európai létünkről van szó.

Lehet arról vitatkozni, hogy a Kárpát-medence lakossága ezer táján mennyire volt keresztény. Az azonban nehezen vitatható, hogy Szent István korában vált a magyarság a mai értelemben vett keresztény európai kultúra fő erősségévé – nyilván e nagytekintélyű, európai formátumú papkirályunk aktív közreműködésével.

Vessünk most egy pillantást Európa politikai térképére és hatalmi viszonyaira, az első évezred fordulója táján.

I.

A Kárpát-medencében ma élő népek egyike sem vezethető vissza, a 895-öt megelőző időre. Az kétségtelen, hogy Álmos, illetve Árpád honfoglaló népe itt jelentős avar népességgel ötvöződött. Az azonban kérdéses, hogy ezek a népek magukat magyarnak nevezték-e? A többség minden esetre azt a nyelvet beszélte, amiből a mai magyar nyelv lett. A többi európai nép kifermálódása is csak ezt követően vette kezdetét, s a néppé válás folyamatában a 10. századtól létrejövő politikai kereteknek volt döntő szerepük. A 10. században a bajor, a sváb, a frank és a szász még nem olvadt össze egységes német nemzetté; a porosz balti nyelvű pogány nép volt, az elbai szláv törzsektől keletre lakó polyák lengyel és a Krakó körül lakó viszályán (fehér horvát) még ugyanúgy nem egyesült egy lengyel néppé, mint ahogy 950 táján a keleti szlávok különféle törzsekből állt, és a rúszok eltérő, skandináv nyelven beszéltek.

A 9. században a Kárpát-medencébe benyomult szomszédos bajorok, morvák és bolgárok, akik az avarok után átmenetileg uralkodó réteget alkottak, a magyar honfoglalás nyomán eltűntek, a "dunai szlovén" és avar kori ogur-török köznép pedig beolvadt a magyar köznépbe. A hajdan avar uralom alatt élt gepidák, akik több más germán törzsszel együtt thuat nevet viseltek, beolvadtak a kelet-magyarországi szlávokba, amit bizonyít, hogy a magyarok a thuatból eredő tót népnévvel a Kárpát-medence szlávjait nevezték, a Dráván túl és Erdélyben egyaránt. A 3. században ide költözött gepidák is elenyésztek a 10. századig, a még régebben itt lakott és elköltözött rómaiak és a pannonok, hunok utódai is felszívódtak az utódokban.

Európa mai országai közül, ezer táján, Anglia, Franciaország (a nyugati frank királyság), Németország és Olaszország helyén számos kis királyság és hercegség állt, Spanyolország nagy részén a córdobai kalifaság uralkodott.

Magyarország szomszédja volt északon az akkor Krakó körül éppen formálódó Lengyelország, keleten, a nagy eurázsiai pusztán gyorsan alakuló és letűnő lovasbirodalmak népei, délen a meggyengült Bulgária, és a politikában jelentéktelen szerepet játszó Horvátország és Szlovénia, akkori nevén Croatia, illetve Sclavonia. A nyitott déli magyar határon szervezett gyepük, majd a későbbiekben ezekből kialakított Ozorai, Sói, Macsoi, Barancsi, Kucsói és Szörényi bán-ság századokon át elég erősnek bizonyult a határ fedezésére. Jegyezzük itt meg, hogy a 9. század végén Hülek fiai, Kadocsa és Zoárd árpádi parancsra behatoltak a bizánci birodalomba; Filippopoliszig és Durazzoig (Durasul, ma Dures). Zuárd birtokba vette az Adria-menti területet és egész népével ottmaradt.

Nyugati szomszédunk a 843-as verduini szerződés után alakult keleti frank birodalom volt, amely kezdeti zilált állapotában ismételten kérte a keleti lova-

sok, így a magyarok támogatását. Megszilárdulása I. (Nagy) Ottó (936-973) uralkodási idejére esik, aki 962-ben meghódítva Itáliát, római császárrá koronázta magát, újra létrehozta a 800-ban már egyszer az úgynevezett Nagy Károly által alapított Német-Római Birodalmat.

Álmos, illetve Árpád honfoglaló népe, mezőgazdasági kultúrája szempontjából ideális területre költözött, országa katonailag minden irányból jól védhető volt – politikailag viszont egy nagy vákuumba került, ami előre vetítette a következő évezred tragédiái árnyékát.

Mind a nyugati hunok, mind a nyugati avarok birodalmi központja a Kárpát-medence volt, az Árpádok magukat tudatosan Atila (Etele) király leszármazottainak, országukat Atila örökségének tekintették.

A római birodalom széthullását követő időben a hun világbirodalom is szétesett. Az európai térségben a hunok helyére az avarok léptek, akik két tűz közé kerülve hamarosan felmorzsolódtak.

Büzzantinoszba (később Konstantinápoly, ma Isztambul) Constantinos császár 330-ban helyezte a római birodalom székhelyét. Theodosius császár halála (395) után a birodalom két részre szakadt. Így kerültek az avarok két világbirodalom – a Német-Római és a Bizánci Császárság – ütközőterébe, sorsukat az u.n. Nagy Károly 791-től 804-ig ellenük folytatott háborúja pecsételte meg, amelynek során vezetőiket fölakasztották, kincseiket elrabolták, és Európaszerte széthordták. Mennyivel nagyobb lett ez a veszély, amikor Cerularius konstantinápolyi pátriárka 1054-ben elszakadt Rómától!

A magyarok országa a kettészakadt egyház – sőt: a két birodalom – ütközőterében állt. Céljaik és módszereik az avarok elpusztítása óta mit sem változott.

E témakört lezárandó megállapíthatjuk, hogy Európa területén az első egységes és keresztény állam, amely több mint egy évezredes alapítása óta napjainkig folyamatosan fennáll, a magyarok alkotása. A képviseltem alapuló országgyűlés rendszerét, amit ma parlamentarizmusnak nevezünk, szintén a magyarság hozta Európába a lovasműveltségből. A létrehozás nagy művét nem köthetjük egyetlen ember személyéhez, de azt kijelenthetjük, hogy a mű befejezése, Szent István királyunk korára esik. Ezért, tehát Szent István nem államalapító, de alkotása egyedülálló a magyar történelemben is.

Ezek után vizsgáljuk meg a Kárpát-medence népeinek etnikai embertani képét.

II.

Megbízható adatokkal csak a mai népességet illetően rendelkezünk Henkey Gyula kiváló tudományos munkássága eredményeként.¹ Adatai több mint 30

---

¹ Henkey Gyula

Az embertan és a magyar nép származása

Előadás a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Negyedik Magyar Őstörténeti

Találkozóján, Tapolca 1996. ISBN 963 85684 1 0

ezer ember vizsgálati adataira épülnek – tudásunk szerint ez világviszonylatban is egyedülálló teljesítmény. Hiányossága, hogy az egyébként kifogástalan mintavétel, a Kárpát-medence közepére összpontosul. Azok a vidékek, amelyek a török pusztításától kevesebbet szenvedtek, a mintában aránylag kisebb súlyúak. Henkey adatai szerint, a mai magyar népesség több mint fele (54,3 %) a belső-ázsiai turanid, pamiri, kaszpi és mongolid (46,2 %), valamint a kaukázusi (8,1 %) típusba sorolható (összesen 46,2+8,1=54,3 %). Ez igen nagyfokú antropológiai egységességet jelent. A népesség másik fele számos kisebb antropológiai csoport között oszlik meg, ezen belül vannak a finnugorok is, arányuk az összeshez 4,6%. Megjegyzendő, hogy a Kárpát-medence peremvidékein végrehajtott – sajnálatosan kevés – adatfelvétel esetén a törökös típus eléri a 85%-ot. Viszont, a tudatosan kiválasztott sváb, sokác, bunyevác mintán belül is a törökös arány megközelíti, számos esetben meghaladja az 50%-ot.²

Ezek az adatok lényegesen eltérnek Bartucz Lajos korábbi (1938) adataitól,³ ám Bartucz mindössze néhány száz ember adatával rendelkezett.

Az Egyesült Államokban megjelenő és a tudományos világban mértékadónak tekintett Science folyóirat 2000. évi novemberi számában (Science, 2000. november 10. Vol. 290, 1155-1159. old. www.sciencemag.org) a genetikai szakterület nemzetközi élvonalának 17 elismert képviselője az USA-tól Ukrajnáig az

---

Őseink nyomában. A magyarság etnikai embertani képe. Budapest 1993

ISBN 963 85203 0 2. Kandidátusi értekezés

A magyarság kontinuitása magyarországi népességek antropológiai vizsgálata alapján. In: Forrás, 1986. február pp. 78-87

Megjegyzés:

Henkey nem végzett se genetikai, se vérvizsgálatot; ez utóbbi szerint kapcsolatunk a többi európai csoporttal jelentősebb annál, amit Henkey kimutat. Például a finnugorral kapcsolatba hozott kelet-balti arány a vérvizsgálatok alapján 20%. Nagy Ákos (Adelaide). Előadás a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 8. Magyar Őstörténelmi Találkozásán. Kaposvár, 1993. július 11-17.

A genetikai és a vérvizsgálatok adatainak széleskörű felhasználása az őstörténelmi kutatásokban napjaink tudománya. Például Bartucz korában ez így még ismeretlen volt. Henkey is a "klaszszikus" csont, valamint haj- és szemszín vizsgálatokat folytatott.

² Henkey Gyula

A Somogy megyei népesség etnikai embertani képe. In: A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Nyolcadik (Kaposvári) Magyar Őstörténelmi Találkozó Előadásai és Iratai, Kaposvár 1993. ISBN 963 85684 2 9 pp. 46, 47.

Budapest-Zürich 1999

Zoborvidéki és dunamocsi magyarok etnikai embertani vizsgálata. In: A Zürichi Magyar Történelmi Egyesület Tizedik Magyar Őstörténelmi Találkozó Előadásai és Iratai, Tapolca 1995. ISBN 963 85274 8 X. pp. 161-176

Budapest-Zürich 1996

A székelyföldön végzett etnikai embertani vizsgálatok főbb eredményei. Előadás a Zürichi Magyar Történelmi Egyesületben. Kézirat

³ Bartucz Lajos

A magyar ember. A magyarság antropológiája. Bp. 1938. Egyetemi Nyomda. Magyar Föld, Magyar faj c. sorozat IV. old. 509

európai népek származásának és őseik európai betelepítése idejének felderítésére indított közös kormányközi genetikai kutatásuk eredményét ismertette. Szerintük, a mai európai népek, ma is a rájuk jellemző (genetikai önazonosságukat igazoló és a nyugat-európai népekben legfeljebb alacsony gyakorisággal, ha egyáltalán előforduló) ősi genetikai markert (EU19 jelzésű haplotípust) hordozzák. Ennek a magyar minta tagjaiban 60%, a lengyelekben 56,4%, az ukránokban 54%, az udmurtokban 37,2%, a macedónokban 35%, míg a mai horvátokban 29,3% gyakorisággal előforduló markernek a létezése mintegy 40-35 ezer éves múltra becsülhető. A legrégebb európai gén tehát (az M45 leszármazási vonalból eredő EU19 haplotípus) 40-35 ezer éves. Így a természettudomány két ága (embertan és genetika) szükséges és elégséges egybehangzó megállapítása – továbbá a régészet eredményei, valamint a Tarih-i Üngürüş, mint írott forrás, korai történetünkkel kapcsolatosan döntő jelentőségű.

Minél messzebb megyünk az időben vissza, adataink annál bizonytalanabbak. Tudjuk, hogy még nemrégiben régészeink az Álmos–Árpád népének honfoglalása korából származó sírokat nagyrészt sclávnak minősítették. Ez a nézet ma már nem tartható, hiszen az összehasonlító vizsgálatok eredményeként mára már egyre jobban elkülöníthetők a honfoglalást megért avarok és egyéb, alapvetően antropológiailag szintén nagyrészt a törökös típusba sorolható népek régészeti emlékei a szórványosan előforduló scláv és más egyéb népcsoportok, például a szarmaták emlékeitől.⁴

Margarita Primas, a Zürichi Egyetem Őstörténeti Intézetének vezetője szerint a Kárpát-medencében a mai napig négyezer éves antropológiai folyamatoság van.⁵

Ez a népesség, az újkőkorszakban, a bronz- és rézkorszakban Ciprusról, Krétáról, 2500-ban (Trója pusztulása után) Anatóliából érkezett a Kárpát-medencébe. Ez utóbbiak létét Tóth Tibor⁶ a Kr. e. 1900-ból datált szigetszentmiklósi tűkkel bizonyítja. Az urnasíros népek, a tengeri népekkel, valamint a délről jövő illírekkel együtt, feltétlenül igen jelentős számú embert hagytak itt. Ugyancsak Tóth hivatkozik J. H. Breastedre,⁷ aki szerint „...nem vakmerőség az avarokat a hikszoszokkal kapcsolatba hozni”.

A sok-sok bizonyíték közül csak kiemelve említjük meg, hogy Nemeskéry János és Gáspárdy Géza hazánk mai embertani vizsgálata során⁸ a turanid, a

---

⁴ Böven bizonyítja László Gyula két alapvető munkájában: „A kettős honfoglalás”. Magvető, Bp. 1978. „Őstörténetünk.” Tankönyvkiadó, Bp. 1981

⁵ Primas Margarita

Das Karpatenbecken und Mitteleuropa im zweiten und im frühen ersten Jahrtausend vor Christus. Előadás a Zürichi Magyar Történelmi Egyesületben. Zürich, 1987. november 10

⁶ Tóth Tibor

A magyar nemzet kialakulása. Magyar Múlt. Sydney. No 2. 1983. XII. évf. No 32
86. oldalon

⁷ id. mű 86. oldalon

⁸ Nemeskéri János–Gáspárdy Géza

pamíri és az előázsiai típus előfordulását 69,7%-ban adja meg. A csiszolt kőkorból és a rézkorból is mediterrán a többség; a szittyák keleti mediterrán jellegű együttessel gazdagították népünket. Ez a típus annyira jelentős volt hazánkban, hogy a Kr. u. 12. századbeli fonyódi, és Kr. u. 15-16. századi koponyákon Nemeskürty szerint⁹ a mediterraneum túlsúlya volt jellemző.

Nézzük ezek után a magyar lakosság létszámát Álmos, illetve Árpád népének jövedelekor:

	Őslakos	Bejövő	Összesen
	ezer fő		
Bartucz Lajos szerint	800	600	1400
Győrffy György szerint	600	400	1000
Kiszely István szerint	600	300	900
Kovács Zoltán szerint	600	500	1100

Ezek középértéke egymillió-egyszázezer fő.

A régészet és az antropológia megállapítása szerint tehát a Kárpát-medence népessége a honfoglalás korában, és mind a mai napig döntő mértékben törökös, tehát ázsiai eredetű. A jelző-gén vizsgálatok kezdeti eredményei is ebbe az irányba mutatnak.¹⁰ Tudvalévő, hogy az embertan szolgáltatja a leginkább állandó és megbízható adatokat a történelem segédtudományai közül – a jelzések évezredeként át alig változnak. Hasonlóan a zenetudomány adataihoz. Bartók és Kodály óta tudjuk, hogy egyes népeknek – így a magyarnak is – sajátos zenei anyanyelve van, amely szintén évezredeként túlmutat.

Nem így a nyelv, amely változékony, sőt cserélhető. Ezért aztán meglepő, hogy míg a 15-17. századi német, francia vagy angol nyelvemlékeket le kell fordítani a mai nyelvre, addig a mi Tinódi Sebestyénünk, Balassi Bálintunk csodálatosan kiművelt nyelven, sajátos magyar versformában szól hozzánk. Az Ómagyar Mária-siralomról (1280-1310) már fordítása korában megállapították, hogy szebb, mint a latin eredeti. Ne feledjük, hogy Magyarországon a latin volt a hivatalos nyelv 1844-ig.

Miután az antropológusok megállapították, hogy az ugorokhoz semmi köztünk, a finnek pedig a nyelvészek által konstruált finnugor őshazából kivonultak

Megjegyzések a magyar őstörténet embertani vonatkozásaihoz. Ann. Hist. natur. Mus. Nat. Hung. 5. 485-526

⁹ u. o.

¹⁰ Matsumoto, Hideo

Magyar vérségi kapcsolatok Ázsiában. Előadás a 3. Szittyai Történelmi Világkongresszuson. Cleveland 1990. in Szittyakürt 1990. júl.-aug. XXXIX. évf. 7-8. sz.

Érdy Miklós

Észrevételek a magyarországi japán genetikai vizsgálatok kiértékeléséhez. Előadás a Zürichi Magyar Történelmi Egyesület 6. Magyar Őstörténelmi Találkozásán. St. Gallen, 1991. ápr. 28-máj. 4. in Kultúra és Tradíció I-II. Szerkesztette Viga Gyula. Miskolc 1992. 883-894. old.

1979-ben¹¹ nyugodtan megállapíthatjuk, hogy a Kárpát-medence népessége a 47. szélességi fok alatt kialakult, Belső-Ázsiából, illetve a Földközi-tenger keleti medencéjéből származó népekkel töltődött fel az évezredek során. Ott találta Bartók a magyar népdalok párhuzamait, oda mutat népművészetünk, saját betűírásunk a rovásírás, amely a két Folyamközből és Egyiptomból kiindulva, föníciai, pelazg, etruszk vonalon az ősi turk írással párhuzamosan alakult és lett a magyar sajátja.

Ezt az utat követi eredetmondánk a három helyen fennmaradt csodaszarvasunk legendája, ezt erősítik saját középkori krónikáink, de a kínai, perzsa, arab, örmény, grúz és bizánci krónikák is. És a korabeli európai források. II. Szilveszter pápa III. Ottó császárhoz írott levelében Istvánt, mint a szkíták vitéz királyát említi.¹²

A nagy lovasműveltségek Csendes-óceántól az Atlanti-óceánig terjedő birodalmi természetesen etnikailag számos, különböző népet fogtak össze. Götz László "Keleten kél a nap"¹³ c. ötkötetes magyar őstörténeti munkájában a történelmi segédtudományok, de mindenekelőtt a régészet eredményeinek nagy, nemzetközi áttekintésével bizonyítja, hogy mai ismereteink szerint Európa és Nyugat-Ázsia mai népességének túlnyomó többsége, végső fokon, az elő-ázsiai kő-réz-kori és korai fémkori ősi műveltségek túlszaporodott népességének mintegy négyezer éven keresztül (kb. Kr. e. hatezer és kétezer között) hullámszerűen, többszörösen ismétlődött gyarmatosítása útján, ezekből a közel-keleti etnikumokból ötvöződött és alakult (ezt igazolja újabban a genetika tudománya is). E tömeges elő-ázsiai kirajzások régészetileg pontosan követhetők és igazolhatók Európa és Nyugat-Ázsia legnagyobb részében (az említett népek kitűnő hajósok is voltak), kivéve a magas északot, vivén magukkal kultúrájukat, génjeiket. Ezen, a nyilván kölcsönösen érvényesülő hatás alól egy nép sem vonhatta ki magát, így eleink sem, bárhol éltek, alakultak. A meghatározó elem ebben a kölcsönhatásban nyilván déli volt, hiszen kulturáltságban messze meghaladta az egész időszakban az északiakat. Ez, a főleg régészeti lelethelyzet igen nagymértékben igazolja a közelmúlt nagy indogermanista nyelvésze, N. S. Trubeckoy herceg elméletét¹⁴ az indogermán nyelvek úgynevezett areális nyelvsvövetség voltáról, amely szerint az indogermán nyelvek nem genetikusan, leszármazásbeli rokonságban állnak egymással, hanem sok, különböző nyelvből alakultak ki az

---

¹¹ Meinander, C. F.

Előadás a Tvärminne-i szimpóziumon. Finnország, 1980, és M. Huuree közleményeit (Helsinki, 1979) ismertette Szij Enikő: "Újra kell írni a finnugor őstörténetet?" Magyar Tudomány 261-266. 1990. 3. sz.

¹² I. Havett: Lettres de Gerbert. Paris, 1889. (Gerbert levelei)

¹³ Götz László

Keleten kél a nap. Püski Kiadó

¹⁴ Trubetzkoy, N. S.

Gedanken über das Indogermanproblem. Acta linguistica, 1. 1939. Ismertette Götz László: Keleten kél a nap sorozat, I. köt. 105-107 (1981) és III. köt. 17, 31. és 209. old. (1982)

idők folyamán, hosszas, szoros kapcsolatok nyelvi következményeiként, amelyek során a szomszédos nyelvek kölcsönösen kiegyenlítődték, kisebb-nagyobb mértékben közös nyelvi elemeket alakítottak ki. A jelek szerint azonban ez a nyelv kialakulási elmélet nemcsak az indogermán nyelvekre érvényes, hanem a többi úgynevezett nyelvcsaládra is. Ilyen szempontból tekintve aligha van nagyobb jelentősége annak a tudományos vitának, hogy a pártusok, a médek, a szkíták és még néhány szeppei lovasnép, amelyeket általában iráninak mondanak, valóban iráni nyelveken beszéltek-e.

Miután Trubeckoy óta az indoeurópai nyelvtudomány fokozatosan fölszámolta a múlt századi tévedéseit, végleg tarthatatlanná váltak a finnugor nyelvészek által kreált őshaza elméletek, amely egyébként is mindössze egy tudománytörténeti szálladék. Az utolsó negyven év irodalmában hét uráli, finnugor és ugor valamint egy külön finn őshaza ismeretes.¹⁵

Hagyjuk a nyelvészekre annak eldöntését, hogy mely népekkel és mióta beszélünk azonos szerkezetű nyelvet, hogy melyik nép kitől, mikor és milyen körülmények között vett át bizonyos szavakat. Azt azonban nyugodtan megállapíthatjuk, hogy a nyelvészek a magyar nyelvben egyetlen úgynevezett szabályos hangzóváltozást sem tudnak kimutatni.

A finnugor-uráli nyelvészek közössége megrekedt a 19. század végi indogermán fejlődési fokon, ám azt is tudni kell, hogy az 1940-es évek végére elvetették a fokváltakozás elméletét és tagadták, miszerint a hangzóváltozások kivétel nélküli törvényszerűségbe foglalhatók; hangsúlyozták, hogy a hangzóváltozások terén csak tendencia állapítható meg, s ez a magyar nyelvtörténet írásos szakaszaiból is igazolható.

Nyelvünk szerkezete – amióta ismerjük – nem változott, és igen nagyfokú rokonságot mutat a legősibb, erősen ragozó nyelvekkel.

Minden jel arra mutat, hogy az a nép, amelyik ma a Kárpátok övezte Hazában él és magát magyarnak nevezi, egyenes leszármazottja egy eurázsiai ősnépnek, nyelve a legrégebbiek közé tartozik. Műveltsége a nagy eurázsiai lovasműveltségek egyenes folytatása.

Itt pedig kanyarodjunk vissza Szent István királyhoz, aki ezt a népet és ezt a kultúrát próbálta a tőlünk nyugatra élő, gyalogos népek, városépítő kultúrájával összebékíteni. Emberfeletti vállalkozás – emberfeletti következményekkel – és ebből a szempontból valóban államalapító.

Soroljuk most fel István királyunk néhány fontosabb tettét, és vizsgáljuk meg, hogy mit jelent az Egyház szempontjából, István király szentté avatása.

---

¹⁵ Érdy Miklós

A magyarság finnugor őshazája a történelem társtudományainak térképre vitt adatai tükrében. Előadás a 7. Nemzetközi Finnugor Kongresszus Régészeti Szektiójában. Debrecen, 1990. aug. 30. in Szatmári Elegyes Holmi. Mátészalka, 1991. 97-111. old.

III.

Árpádházi Szent István született 970-975 körül valószínűleg Esztergomban és elhunyt 1038. augusztus 15-én. István ugyan apja és anyai nagybátyja után a Sztephanusz (görögül, "megkoszorúzott") nevet kapta, családja és a nép Vajk (törökül "hős", "bátor", "bajnok") néven emlegette, ami akkori egyik nyelvjárásukban ugyanazt jelentette, mint a görög név. Az István név a magyar nyelvbe a 15. század során került. Koronázásának napja 1001. január 1-jére tehető. A római katolikus egyház szentjei között tiszteli, kanonizált ünnepe szeptember 2. Élt körülbelül 68 évet, uralkodott 37 és fél évig.

Első kereszténynek született királyunk életéről három legenda maradt ránk, a harmadik úgynevezett nagy legendáról tudjuk csak, hogy ki írta: Hartvik püspök, Kálmán király kérésére.

Történelemírásunk legfontosabb tetteiként sorolja fel a következőket:

1. a magyarság végleges letelepítését a Kárpát-medencében;
2. a kereszténységre való végleges áttérést, a magyarországi egyházi szervezet alapjai lerakását;¹⁶
3. Géza külpolitikája folytatását, a külső függetlenség biztosítását;
4. belföldön a királyi trón megszilárdítását;
5. vármegyék szervezését, de legalábbis a már előzőleg működött területi szervek korszerűsítését;
6. a királyi udvari szervezet kialakítását;
7. a feudális társadalmi berendezkedés bizonyos elemei bevezetését (pl. magántulajdon). Ennek kapcsán a társadalmi rétegződés új irányba való terelését;
8. az állami kincstár és pénzverés megszervezését;
9. az "Intelmek"-et,¹⁷ amelyben megalapozta a Szent Korona-eszmét.¹⁸ Ezzel hidat vert az írásosan áthagyományozott jogtörténetünk két alappillére a Vérszerződés és az Aranybulla között;

---

¹⁶ A magyarországi egyházi szervezet alapjait Szent István rakta le azzal, hogy tíz egyházmegyét alapított. Székhelyük: Esztergom (érseke a magyarországi egyház feje); ez alá tartozik: Veszprém (napjainkban lett érsekség), Győr, Pécs, Eger és Vác, továbbá: Kalocsa (csak a 11. század derekától érsekség), ez alá tartozik Gyulafehérvár (románul: Alba Iulia), Csanád (korábban: Marosvár, ma Ócsanád, románul: Cenadul Vechiu) és Bihar. László király Biharról áttelepítette Váradra (Nagyvárad románul: Oradea) a püspöki székhelyet és Zágrábban (horvátul: Zagreb) új püspökséget alapított, s Kalocsa alá rendelte. A Kálmán király korában alapított nyitrai püspökség Esztergom joghatósága alá került. 1229-ben pedig Ugrin kalocsai érsek hozta létre a szerémi püspökséget; ennek a tatárjárás utáni székhelye a szerémi Szent Irénes-monostor Szávaszentdemeter (Sremska Mitrovica, Jugoszlávia) mellett volt. A 11. század vége óta tudunk róla, hogy az egyházmegyéken belül kisebb igazgatási egységek, eszterességek vannak

¹⁷ Szent István király intelmei Imre herceghez. in: Csóka Gáspár etc. Árpád-kori legendák és intelmek. Szépirodalmi, Bp. 1983.

10. a Szent Korona (helyesebben: Megszentelt Korona) – és ezzel Magyarország – felajánlását közjogi keretben¹⁹ a Boldogasszonynak (vagy Nagyaszonynak).

Nincs a magyar történelemnek még egy személyisége, kinek nevéhez ennyi nagy horderejű tett kötődne.

A továbbiakban nézzük meg, hogy mit ért a katolikus egyház a szentté avatás alatt, melyek a szándékai, amikor valakit szentnek deklarál? Hogy ezt meg-

---

Megjegyzés:

A Bizánci birodalomban és Nyugaton egyaránt ismertek az úgynevezett királytükörök. Ezekben az uralkodók örökösüknek próbálják mindazt a tudást és tapasztalatot átadni, amelyet ők maguk szereztek elődeiktől és uralkodásuk alatt. Ilyen királytükör az Intelmek is. Szerzője ismeretlen, bár szerzőjeként számba vették István királyt – az ő nevében készült a mű, – Gellért püspököt, aki Imre hercegnek – akihez szól a mű – a nevelője volt, s legutóbb Thancmarkorveyi (Németország) bencés szerzetest, aki a hildesheimi püspöki iskola és káptalan élén állt, míg püspöke, Bernward halála után (1022) Magyarországra nem jött. Az Intelmek létrejöttét az 1020. körüli évekre teszik. Egy mindenesetre biztos: 1031 előtt keletkezett. Ebben az évben ugyanis meghalt a mű címzettje, Imre herceg. És az is biztos, hogy az "Intelmek" szelleme alapvetően különbözik nyugati párhuzamaitól, amennyiben eszmeisége a magyarok lovasműveltségében gyökerezik

¹⁸ Csomor Lajos

Magyarország Szent Koronája. Kiadta a Vay Ádám Múzeum Baráti Köre 1986.

147-175. old. "...az Intelmeket így zárja le, összegezi a király: 'Minden, amit fentebb említettünk, alkotja a királyi koronát, nélkülük sem itt nem tud senki uralkodni, se az örök uradalomba bejutni Amen.' Ez a mondat kétségtelenné teszi, hogy Szent István szerint a Korona jelenti az országot, a királyságot, a királyt, a hitet, az egyházat, az uralkodói tulajdonságokat és erényeket. Vagyis ha a Korona mindezt jelképezi, akkor mindezekkel "egyenlő". Ha "nélkülük nem tud uralkodni senki" azt jelenti, hogy anélkül a Korona nélkül nem uralkodhat senki, amely mindezen dolgokat jelképesen tartalmazza. Szent István tehát az Intelmekben azt is elmondja, hogy a Korona az uralomhoz nélkülözhetetlen jelkép. Ettől kezdve a magyar királyok ragaszkodtak ahhoz, hogy megkoronázzák őket Szent István koronájával. Az ország sem fogadta el teljes értékű királynak azt, akit nem ezzel a Koronával koronáztak. A Korona e jelentőségének általános ismertségét jelzi, hogy a pápa hivatkozott rá. VII. Gergely 1074-ben írott levele arra is utal, hogy ő tudta az ő elődjétől, hogy Szent István már ilyen jelentőséggel, jelképi tartalommal és hatalommal, erővel felruházva kapta a Koronát! Megkérdezhetném, szabad-e szoros, az egymásnak megfeleltetetten szoros kapcsolatot feltételezni a Szent István által megfogalmazott szimbolikus Korona és a Szent Korona mint tárgy között. Ilyen Korona, amely a rajta lévő képek által saját maga is annyira kifejezi a hozzá tapadó eszményeket, nincs több. A korona jogi, eszmei intézménye más országokban is létezett, de ezek közül állandó koronázási korona a mai tudásunk szerint csak kettő volt, az egyik Magyarország Szent Koronája, a másik a német-római császári korona. A lengyel, a cseh és az angol korona is kicserélhető volt. Nálunk viszont a tulajdonviszony és a történelem mutatta jogi gyakorlat alapján a Korona jelképi és tárgyi mivolta között oly szoros kapcsolatot találunk, ami által egymást feltételezik. Gondoljunk csak az érvénytelen királykoronázásokra, vagy a nem ezzel a Koronával koronázott királyok érvénytelen adományaira, rendeleteire."

¹⁹ Csihák György

A magyar parlamentarizmus ezer éve. Zürichi Magyar Történelmi Egyesület, Bp. 1990. 29. old.

érthessük, nem szükséges, hogy mindenben osszuk az egyház hitét, csak tudomásul kell vennünk, mi az egyház hite a szentté avatás kérdésében.

A szentté avatás nem azonos a pogányoknál gyakorolt apotaózissal. Például egyes római császárokat haláluk után istenné magasztosítottak, köztük olyanokat is, akiknek élete egyáltalán nem volt épületes.²⁰ Még valamit kell előjáróban megemlítenünk. A szentté avatás senkit sem tesz szentté. Ha a pápa valakit szentté avat, akkor az illetőt nem szentté teszi, hanem létező szentségét hivatalosan elismeri, deklarálja. A szentté avatás nem nagyobbítja a szentté avatottnak mennyei boldogságát, csak a hívők előtt kinyilvánítja szentségét. Az egyház felelőssége tudatában, kijelenti, hogy valaki – aki már meghalt – szentként tisztelhető.

Az egyháznak nem kellett külön kitalálnia a szentek tiszteletét, ez szinte magától adódott. Kezdetben csak a vértanúkat tisztelték haláluk után, azaz azokat, akik a hitükért meghaltak.²¹

Szent Pál nem egyszer az összes hívőt szentnek mondja, tágabb értelemben, de az egyház aztán megszorította e fogalmat. Minősített értelemben csak az a szent, aki az életszentségnek különleges jelét és példáját adta, akinek kimagasló, a szenvedésben is helytálló, heroikus erényei vannak. Kezdetben általában ott tisztelték, ahol meghaltak, lassanként aztán tiszteletük más egyházakra is kiterjedt. Az apostolok tisztelete, Szent Sixtus, Szent Lőrinc, Szent Ciprián tisztelete már az első századokban szinte általános volt.²² Az üldözések megszűntével a szentek kultusza tovább fejlődött. A 4. századtól kezdve nem vértanúkat is szentként tisztelték, olyan keresztényeket, akik a keresztény erényeket hősies fokban gyakorolták. Az egyház ettől kezdve még nagyobb gondot fordított arra, hogy csak olyanok részesüljenek a szentek tiszteletében, akik erre valóban érdemesek.

A szentté avatás újabb fejlődési fokot ért el, amikor a római pápa hatáskörébe vonta a szentté-, illetve boldoggá-avatás jogát. Mintegy ezer éven át a helyi püspökök kezdeményezésével és jóváhagyásával történt a szentté avatás. Tagadhatatlanul visszaélések is történtek, amikor egyes püspökök túl könnyen tettek magukévá a hívő nép kívánságát. A pápai hatalom is megerősödött és lehetővé tette, hogy a szentté avatás ne csak a pápa hallgatólagos jóváhagyásával, hanem kifejezett akaratából történjék. A 11. század pápai egyre többször kijelentették, hogy a szentté avatást megelőző vizsgálat a Szentszéket illeti. Végül III.

---

²⁰ Ortolan, Canonistaion, DTC, col. 1626-27

²¹ ib. 1627-28

ib. 1628. Keleten a vértanúkat a 2. századtól, nyugaton a 3. századtól tisztelték. H. Schauerte, LTHK. col. 107.

Az ortodox egyház nem ismer hivatalos szentté avatást, inkább a beatificatio aequipollens szokásos. Kivételt képez, hogy Gregorius V. konstantinápolyi pátriárkát 1921-ben szent nemzeti vértanúnak deklarálták, K. Algermissen, Heiligsprechung. LTHK. col. 144.

Megkülönböztették a martyres vindicatos et non vindicatos. Ortolan col. 1629

²² ib. 1630

Sándor 1170-ben kelt konstitúciójában megszabta, hogy ezentúl csak a pápa avathat valakit szentté.²³ Jobban megkülönböztették egyben a boldoggá avatást és a szentté avatást.²⁴ A boldoggá avatás annyit jelent, hogy egy meghalt keresztényt egy kisebb körben egy-egy egyházmegyében vagy szerzetesrendben tisztelni lehet, a szentté avatás az egész világra terjedő tiszteletét hagyja jóvá. E fejlődés éppen Szent István századában követhető nyomon. Szent István szentté avatása 1083-ban úgy történt, hogy László (apostoli!) király a püspökök jelenlétében István ereklyéit az oltárra emelte. Szent László szentté avatása már a pápai követ, a király és a bíboros jelenlétében történt 1192-ben. Szent Margit szentté avatásának az elindításakor 1276-ban, az előzetes vizsgálatokat már a pápa küldöttei folytatták. Szentté avatására azonban csak 1943-ban került sor.²⁵

Itt jegyezzük meg, hogy I. István óta az a király, akit a magyar választ és a Megszentelt Koronával koronáz, az az Egyház szempontjából apostol – miként a pápa. Nem egyszerűen főkegyúr, mint a többi keresztény király. A magyarság szempontjából viszont a király csak "Caput Sacrae Regni Hungarici Coronae", azaz a Megszentelt Korona feje. Csak a feje. Mert a Megszentelt Korona tagjai "membre Sacrae Coronae" a királlyal együtt alkotják a Megszentelt Korona egész testét „Totum Corpus Sacrae Regni Hungarici Coronae”. Ez a Szent Ko-

---

²³ De gyakorlatilag csak jóval később lett elfogadva. ib. 635.

VIII. Orbán meghatározta, hogy a boldoggá avatás is a pápához tartozik 1625-ben. Az új kódex a következőket tartalmazza: "Nyilvános kultusszal Istennek csakis azokat a szolgáit szabad tisztelni, akiket az egyházi hatóság a szentek vagy a boldogok jegyzékébe felvett". 1187

²⁴ Noha a szentté avatást az egyház régóta gyakorolta, ez a szó "canonisatio" (jegyzékbe való felvétel), csak a 12. században bukkan fel. Első ízben Udalrich püspök használta a II. Calixtushoz írt levelében, Ortolan col. 1635

²⁵ Csóka Gáspár etc.

Árpád-kori legendák és intelmek. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1983. 10. Szent István tiszteletét az egész egyházra hivatalosan csak XI. Ince terjesztette ki 1686-ban, Ortolan col. 1636.

Megjegyzés:

A szentté avatás eljárása nagyjából a következő módon történik:

a) a szenttéavatás feltételezi a formális boldoggá avatást, s ilyenkor két csoda szükséges; az aequipollens boldoggá avatás esetén, per viam cultus 3 csoda kell.

b) Maga a szentté avatás menete:

a püspök egyházmegyei síkon elkezdheti a processut mint információgyűjtést. Felterjesztik Rómában, hogy az ügyet fel lehessen venni. A rítuskongregáció "littera remissoriales"-t bocsát ki, amely szerint a Szentszék nevében lehet folytatni, ezáltal lesz apostoli eljárás. Kijelölnek egy-egy promotort, postulátort és advocatust. A postulátor és advocatus felülvizsgálja a dolgot s kiadja az információt és a summariumot. A generálpromotor megteszi ad animadversionast, s erre válaszol a postulátor és az advocatus responsiones. E négy okmányt kinyomtatják: positio. A kongregáció bíborosai felülvizsgálják. Ha kedvezően nyilatkoznak, a pápa elé terjesztik. Csak ekkor folytatódik a pápa nevében. Hármasszintű eljárás: congregatio antipraeparatoria, praeparatoria, generalis. Az utolsón részt vesz a pápa is. Az elsőben van egy orvosokból alkotott tanács. Az ünnepélyes szentté avatást hármasszintű konzisztórium előzi meg, secretum, publicum, semi-publicum, G. Oesterle col. 142-43. Molinari col. 6350-36. Ortolan col. 1645-56

rona-eszme lényege, amely a mintegy ezer évi fennállásával egyedülálló az egész keresztény műveltségben. Az idézet az ősiségi törvényből való (1351).

Ezek előrebocsátásával próbáljunk megfelelni arra a kérdésre, hogy az egyház mit is akar jelezni a szentté avatással. Az egyház szentnek tartja magát. Nem oly értelemben, hogy az egyház minden tagja, vagy a vezetősége szent. Az egyház szent, amennyiben mindazokkal az igazságokkal és kegyelmi eszközökkel rendelkezik, amelyek tagjait az életszentségre vezethetik. Az egyháznak önmagáról alkotott felfogása módosul, fejlődik és a különböző korok más és más keresztény feladat elé állítják a hívő embert.²⁶ Érthető, hogy az egyház kezdetben inkább csak vértanúkat, aztán remetéket, aztán püspököket és királyokat, most lehetőleg a világban tevékenykedő keresztényeket avat szentté. Amikor tehát feltesszük a kérdést: mit jelent az egyház számára Szent István szentté avatása, akkor a kérdést így kell megfogalmaznunk, melyek István királynak azon keresztény vonásai, amelyeket az egyház ki akart emelni abban a korban?

A 10. században az egyház elérte, hogy Nyugat-Európa népei keresztények voltak, mégpedig a keresztény uralkodók akciója révén. Ez nem jelenti azt, hogy ezek az uralkodók mind szentek voltak, – az egyház nem is avatta őket mind szentté, – nem is jelenti, hogy hitükbe néha nem vegyült nem-keresztény, babonás felfogás is. De felismerték, hogy népüknek az egyházzal való kapcsolatából sok jó származik. Igazi együttélés fejlődött ki egyház és állam közt. Hogy ez az együttélés veszélyt is jelentett az egyház számára, az nyilvánvaló. Fennállt a veszély, hogy az Egyház túlságosan a földi dolgok irányítását ragadja magához, vagy pedig túlságosan az uralkodók hatása alá kerül. A 11-12. század beiktatási harcai mutatják, hogy ez a veszély nagyon is reális volt. Szent István idejében ezek a feszültségek még nem éleződtek ki. A keresztény országokban egyetértettek abban, hogy a pápa, mint a legfőbb krisztusi tekintély birtokosa kinevezze a császárokat, királyokat. Az uralkodók nem ellenezték, hogy a pápa szentesítse hatalmukat, ők maguk kívánták e szentesítést, mert ezáltal saját hatalmuk megerősödött, minthogy vice-versa, a pápák is annál jobban tudták érvényre hozni legfőbb hatalmukat a hit és a vallás terén, ha az uralkodók segítségére számíthatnak.

Lássuk most, hogy Szent István hogyan viszonyult a kereszténységhez és mit tett a kereszténység érdekében? Először is – anélkül, hogy csökkenteni akar-nánk István érdemét – meg kell állapítanunk, hogy a magyarok már jóval előtte kapcsolatba jutottak a nyugati és a keleti, azaz bizánci kereszténységgel. A magyarok bejövetele előtt a Kárpát-medencében lakók nagy része keresztény volt, főleg a bizánci kereszténységhez tartoztak, de nem volt igazi egyházi szervezetük. Viszont a nyugati szláv hercegségek lakói megtérítését már a 8. században a bajorok kezdték. A morva hercegségbe a bizánci császár küldött két misszionáriust, Cirillt és Metódot, akik hamarosan a pápa szolgálatába álltak, latin rítus szerint, de szláv nyelven miséztek. A honfoglaló magyarok szükségképpen

---

²⁶ H. Vorgimler. col. 105

érintkezésbe jutottak ezekkel a keresztényekkel. Nyugati hadjárataik is kapcsolatba hozták őket a keresztényekkel, hazajövet magukkal hoztak keresztény foglyokat, mert a Lech mezei csata után hazánkba jött misszionáriusok sok keresztény nyugati szolgát találtak a magyaroknál.²⁷ A nyugati források, ha le is írják a magyarok kíméletlenségét, mégsem mondják róluk, hogy a vallás elleni gyűlölet vezérelte őket, sőt csodálkozva állapítják meg, hogy ezek a "félig vad emberek" mily tanulékonyan hallgatták a nyugati papokat. Talán azt is mondhatjuk, hogy a magyarok ősvallása is egy bizonyos diszpozíciót jelenthetett a kereszténység felvételére. A lovasnomád vezérek tekintélye és hivatástudata egy vallásos világképben gyökerezett. Elismertek egy legfőbb égi istent, akinek a földi képviselője, eszköze és a közösség számára az égi segítség biztosítása a fejedelmi dinasztia volt. Másrészt nem ismertek szigorú dogmákat, és ezért a hit dolgában inkább toleránsok voltak és befogadó képesek a keresztény vallás igazságai iránt. A Lech mezei vereség azt a belátást is megérlelhette egyesekben, hogy az ellenfél hite jobb és erősebb, mint az övéké.²⁸

Bizonytalan még, mikor jöttek az első misszionáriusok a magyarokhoz. Annyi biztos, hogy az ország keleti részének a hadnagyai bizánci kereszténységgel jutottak kapcsolatba. Tudjuk, hogy Bulcsú horka elment bíborban született Konstantinos császárhoz, megkeresztelkedett és patrícusi rangot kapott. Ugyanígy tett Gyula. Gyula keresztény maradt, Bulcsú ismét visszatért ősei hitére. Bulcsú hitehagyásának tudható, hogy a bizánci kereszténység nem tudott nálunk megerősödni.²⁹ Amikor Géza fejedelem 970 körül a magyarság élére került, ez volt a helyzet. Vannak történészek, akik feltételezik, hogy már Taksony kereste volna a nyugati kereszténységgel való kapcsolatot.³⁰ Annyi biztos, hogy a pápa 963-ban Zacheus püspököt a magyarokhoz küldte, de nem tudni, hogy Magyarországra érkezett-e.³¹ Géza már határozottan a nyugati kereszténység felé orientálódott. Felesége Sarolta ugyan Gyula leánya volt, és ezért bizantinus keresztény, de Géza mégis a német fejedelmektől kért térítő papokat, akik 972 körül meg is érkeztek (Wolfgang!). Már egy évvel később magyar követek jelentek meg Quedlingburgban és megegyezést kötöttek Nagy Ottóval. A császár utódja II. Ottó egy Pilgrim nevű passauai püspököt bízott meg a magyarok megtérítésé-

---

²⁷ Hermann Egyed

A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig. Aurora, München 1973.

9-10

²⁸ Bogyay Tamás

Stephanus Rex. Herold, Wien, 1976. 9

²⁹ ib. 12

³⁰ ib. 9

³¹ Géza 940 körül születhetett, 970-ben vette át a hatalmat. Viszont 973-ban tizenkét előkelő magyar már megjelent Nagy Ottó előtt Quedlingburgban, amit valahogy elő kellett készíteni. Mindenképpen Géza kérésére már 972-ben érkeztek térítők. Vö. Kristó Gyula: Árpád-házi uralkodók. IPM I. Taksony 10

vel. Kettőjüknek a terve volt, Magyarországnak a passauai püspökséghez való csatolása és a birodalomba való bekebelezése.³²

A misszionáriusok megkeresztelték Géza testvéröccsét, Mihályt és 975-ben fiát, Vajkot, aki a keresztségben a passauai egyház védőszentjének a nevét, Istvánt kapta.³³ Mivel II. Ottót a belső birodalmi zavarok lekötötték, nem tudta az erősen politikai érdekű megtérítést végrehajtani. Géza maga nem volt száz százalékos keresztény. Mihály öccse még kevésbé. A somogyi Tar Szerén és fia Koppány is feltehetően ősei hitén maradt (noha ezt sokan kétségbe vonják). Géza politikai képességére vall, hogy felismerte, hogy pusztán passzív magatartással nem tudná a németek hódító törekvését megakadályozni. Ezért pozitíven igyekezett bekapcsolódni a keresztény nyugati kultúrkörbe.³⁴ Ha inkább Bizánc felé orientálódott volna – Cerularius konstantinápolyi pátriárka 1054-ben szakad el Rómától – Magyarország szintén a szakadárságba sodródott volna és feltehetően nem kerülte volna el az elbalkánizálódását és az elszlávosodását.³⁵

Sok itt még a bizonytalanság. Lehetett a passauai egyház védőszentje neve István (Stefan), de biztosan nem volt görög neve (Sztephanosz).

A történelem a Habsburgoknak tulajdonítja általában azt a diplomáciai ügyességet, hogy hatalmukat a házasságok révén nagyobbították. Ezt már az Árpádok is tették: Géza felesége Gyula leánya volt; István felesége, Gizella, leánytestvére volt a bajor fejedelemnek, aki később II. Henrik néven kerül a császári trónra. Géza leánya a lengyel vitéz Boleszló felesége lett, a másik leánya a bolgár trónörökös felesége. István fia, Imre felesége egy görög hercegkisasszony, és István Orseolo Ottó velencei dogével házassította össze saját húgát, akiknek fia Péter lett azután István első utóda. Istvánnak egy másik húga pedig Aba Sámuelnek lett a felesége.

Nagy fontossága van még annak a körülménynek is, hogy a császári házzal rokon Adalbert Magyarországra is eljött. Géza örömmel fogadta és rábízta fia, István nevelését. Adalbert – aki később vértanúként halt meg (de nem Magyarországon!) – lelkesedő és lelkesíteni tudó hite hatalmába kerítette Istvánt. Tudott dolog, hogy Istvánnal egyidős későbbi III. Ottó császár is Adalbert lelkes tanítványa volt.³⁶

Géza 997-ben halt meg, miután utódjának fiát jelölte és így mellőzte azokat, akik a régi felfogás szerint igényt tarthattak volna az uralkodásra. Istvánra sú-

---

³² Hermann: 16-17. Bogyay: 10-11

³³ Hermann: 15, talán Bruno keresztelte: Bogyay 10

³⁴ Hermann: 14, Kristó, 5. Géza, 11

³⁵ Hermann: 13

³⁶ Adalbert 972-ben a magdeburgi dómiskolába lépett, Totech hercegfi, a Szlavnikok nemzetiségéből, rokonságban II. Henrikkal, talán anyai ágon rokona Arnulfnak. A bérmláskor kapta Adalbert nevét. Prága püspöke, kétszer megfutamodott: Rómában nagy hatással volt a 16 éves III. Ottóra. II. Boleszló kiirtotta nemzetségét. Magyarországon többször megfordult. Istvánra, aki 14-15 éves lehetett, nagy hatással volt. Valószínűleg ő bérmlálta Istvánt. Vértanúhalált halt a poroszoknál 997-ben, ugyanakkor halt meg Géza, Bogyay 16-17, Hermann 17, Kristó 6, I. István, 12

lyos örökséget hagyott. István nem is tehetett mást, mint hogy apja politikáját folytassa. De nem is akart mást tenni, ő már benső, hitbéli meggyőződésből akarta Magyarországot erős keresztény állammá tenni és politikai függetlenségét biztosítani. Még apjánál is jobban felismerte a kettős veszélyt: egyrészt, a régi hit felélése az országban a nemzet egységét és benső erejét veszélyeztette, másrészt a németek hódító törekvései a nemzet függetlenségét tették kérdésessé. Mindkét veszélyt erélyes és szerencsés kézzel elhárította.

Mikor apja meghalt, jogköre gyakorlatilag nem az egész Kárpát-medencére, hanem csak az Árpádok nyugati törzsi területére terjedt ki. István tehát azon volt, hogy hatalmát megerősítse és kibővítse. Koppány, aki a régi hit híve volt, vagy legalább olyan érzelmű maradt, mint az Árpád nemzetség elsőszülött fiának a leszármazottja, egyrészt magának követelte a hatalmat, másrészt, ősi szokás szerint Géza özvegyét, Saroltot akarta feleségül venni, s végül hadat indított a király ellen: István seregével – amelynek vezére a német Vecelin volt – legyőzte Koppányt. Az ütközetben Koppány maga meghalt.³⁷ István Koppány holttestét felnégyeltette, az egyik csonkot Esztergom, a másikat Győr, a harmadikat Veszprém kapujára tüzette és a negyediket Erdélybe küldte. Ezáltal egyrészt arról tett tanúságot, hogy anyja becsületét megvédte, – Sarolt a néhai Gyula leánya és az ifjabbik Gyula testvére volt, – másrészt jelezte, hogy Erdélyt is országához tartozónak tekinti.³⁸

A második fegyveres akciója – csak a legfontosabbakat említem – Erdély megszerzésére irányult. Gyula és családja ugyan bizánci keresztény, de a lakosság lényegében a régi hiten volt. Ajtony szintén, aki Marosvározt székelt. István 1003-ban; tehát már megkoronázása után, legyőzte őket. Ajtony meghalt, Gyula fogságba került, majd a lengyel fejedelemhez, vitéz Boleszlóhoz menekült. Gyula két fia azonban, Baja és Bonyha a Duna mentén kapott birtokot.³⁹ 1010-ben István vitéz Boleszlótól visszaszerezte az általa elfoglalt területeket a Morva és a Vág folyó vidékén.⁴⁰

Harmadik katonai akciója a besenyők ellen irányult, akik keletről támadva Erdélyt fenyegették. A legenda szerint István álmában megtudta, mikor akarnak támadni, megelőzte és legyőzte őket.⁴¹

Végül még egy fegyveres akciót kell megemlítenünk, amely István élete vége felé, Imre halála után történt. Szent István egyedüli közvetlen rokona Vazul, azaz Vászoly volt. István nagybátyjának, Mihálynak a fia. István nem tartotta ezt a könnyűvérű fiatalembert alkalmasnak arra, hogy utódja legyen és ezért húga és Orseoli Ottó fiát, Pétert jelölte utódjának. Vászoly lelkében a régi hit volt, ezért

---

³⁷ Ütközés az ősi legitimitas a keresztény idoneitas elvével. A senioritas és levirátus elve az ősöknél, vérfertőzés a keresztényeknél, Hermann 19, Bogyay 18, Kristó ib. 15

³⁸ Hermann 19. A felnégyelés a Volgai bolgároknál és a szomszédos népeknél szokásos volt, mint a paráznság büntetése, Bogyay 19

³⁹ Bogyay 23, Hermann 19-20., Kristó ib. 18

⁴⁰ Kristó ib. 20

⁴¹ Bogyay 47-48

orgyilkost bérelt István megöletésére. István megbocsátott a felbérelt gyilkosnak, aki bocsánatot kért, a merénylet szerzőit, köztük Vászolyt is, megvakíttatta a kor szokása szerint.⁴²

A régi hit veszélye István halála után is megmaradt sokáig. Péternek, István közvetlen utódjának, meggyült a baja Vatával, Viskével, Bolyával, Bonnhával, I. Andrásnak és I. Bélának másokkal, de ez már nem tartozik ide.

A másik veszély ellen István szintén sok körültekintéssel, diplomáciával és sikeresen védte meg nemzete önállóságát. Ez azért volt nehéz, mert egyrészt a nyugati kereszténység kultúrközösségébe akart lépni, másrészt ez a kultúrközösség nagyrészt a németek birodalmi érdekeivel egybefonódott. Istvánnak annyiban előnyös volt a helyzete, hogy felesége révén sógorságba került bajor Henrikkel, a későbbi II. Henrik császárral.⁴³

István nemzete önállóságát azáltal akarta biztosítani, hogy királlyá koronáztatta magát. Csak két út mutatkozott, vagy a német császártól kéri a koronát, és akkor csak fejedelem lesz (akárcsak a cseh és a lengyel fejedelem) és függő viszonyba kerül a német birodalomtól. Vagy a pápától kéri a koronát, és akkor király lehet. A pápától való függésben akkor senki sem látott hűbéri viszonyt.⁴⁴ Maguk a császárok is, mint Nagy Károly, a pápának a legfőbb lelki hatalmával párhuzamba állították saját politikai hatalmukat, amivel együtt járt, hogy népeik a császár hűbéresei lettek. Nos, az ezredfordulókör egy rendkívül kedvező helyzet adódott István számára. III. Ottó lett a császár és II. Szilveszter a pápa.⁴⁵ Kettőjük közt a lehető legbensőbb egyetértés uralkodott. A pápa azelőtt nevelője volt Ottónak és épp Ottó segítségével került a pápai trónra. Ők nem a császárság birodalmi koncepcióját képviselték, hanem – talán bizánci hatás is volt ebben – a népek feletti római jelleget: a *renovatio imperii romani*, volt a jelszó.⁴⁶

E felfogás szerint a császár, akárcsak a pápa, népek lelki összetartozását és békés együttlétét biztosítja, és a pápával együttesen irányítja politikailag független népek sorsát. Állítólag ebben az időpontban kérte István a királyi koronát. A pápa ezt nem tette meg a császár beleegyezése nélkül, annál is inkább, mert III. Ottó ekkor Rómában tartózkodott. Később a koronaszerezés már nem ment volna oly simán, mert noha István sógora, II. Henrik még fenntartotta elődje eszméjét

---

⁴² 42 Hermann 41-42.

Kérdések Vászoly büntetése körül. A megvakítás büntetése volt azoknak, akik jogtalanul a trónt akarták megszerezni, ha életüket meg akarták kímélni. Ám a kisebbik legenda beszél, főurak összeesküvéséről is. A kézlevágás hitszegőknek járt. Tehát két különböző esetről lenne szó? Bogyay 52

⁴³ Ez Géza érdeme volt (970-997). II. Henrik szül. 973-ban császár 1024. Henrik civakodó Henrik fia, Gizella a leánytestvére. A császárral való sógorság rangemelését is jelentett, Bogyay 17. István házassága 996-ban lehetett. Hermann 16, Bogyay 19, Kristó ib. 18

⁴⁴ Hermann 20-21., Kristó ib. 15

⁴⁵ III. Ottó, a "világ csodája", II. Ottó és Theophanu görög hercegnőnek a fia. Császár 983-1002. Tanítómestere volt Aurilacc-i Gerbert, aki Ottó segítségével került 999-ben a pápai trónra, mint első francia pápa. Bogyay 22-23. Kristó ib. 18

⁴⁶ Hermann 20-21

(1020-1024), az ő utódai, II. Konrád és III. Henrik ismét feladták a római imperium gondolatát és visszatértek a Nagy Ottó-i birodalmi koncepcióhoz. II. Konrád még István életében 1030-ban próbálta meghódítani Magyarországot, de István csellel a császár seregét a Fertő mocsaraiba fullasztotta és egészen Bécsig nyomult.⁴⁷ István utódainak is még sokáig kellett majd a németek ellen a nemzeti függetlenségért küzdeniük, ami nagyon nehéz volt, mert a pogányság elleni harcban és az egymás elleni vetélkedésben mégiscsak a németek segítségét kérték.

Jegyezzük itt meg, hogy annak még senki megbízható történelmi bizonyítékát nem mutatta be, hogy mi bármikor, bárkitől, bármilyen koronát kaptunk volna. A koronaküldés ismert legendája csak az Istvánról szóló harmadik legendában található. Az első kettőben nem. Az elsőt a szentté avatás céljára írták, és abban nincs szó koronaküldésről, sőt a második legendában sem. Márpedig egy szentté avatáshoz igazán jól illett volna egy pápától küldött korona. A koronázási paláston István áll, koronával a fején, de az a korona egy nyitott abroncskorona. A kutatók egybehangzó állítása szerint, a palástot Gizella királyné és udvarhölgyei hímezték.

Viszont a paláston a király jobb kezében egy lándzsát tart. Annak viszont van írásos bizonyítéka, hogy Szilveszter pápa Istvánnak a hit térítésére és védelmére adott felhatalmazást – emiatt apostoli a magyar királyság – ehhez a feladathoz viszont fegyver is kellett. Annak is van megbízható írásos forrása, hogy ezt a lándzsát Henrik császár egy magyarországi hadjárata során megszerezte és visszavitte Rómába. Ott máig őrzik a „végzet lándzsáját” amelynek nyelébe – állítólag – Jézus keresztyének darabkája van beépítve és az a legenda kapcsolódik hozzá, hogy e lándzsa birtokosa legyőzhetetlen.

Egy másik, ide tartozó gondolat. Árpád honfoglalóinak mythológiájában egy hímnemű főisten áll, azt pedig senki még nem bizonyította, hogy ez istentelenséget jelentene. Tehát a honfoglalók egyisten hívők, a Kárpát-medencében talált lakosság pedig akkor nagyrészt keresztény volt. Tehát, ebben a korban, államunkban pogányságról beszélni – nem találó.

Ezek után már megmondhatjuk, miért avatta az egyház István királyt szentté, azaz mit jelentett István király szentté avatása? A szentté avatás feltételezi az életszentséget. Mégsem elég kimutatni, hogy István az egyház felfogása szerint szent volt, hogy hívő, imádságos lelkű férfiú volt, hogy böjtölt és indulatain uralkodott – ez általában minden szentről elmondható. Az a kérdés, mi volt az egyháznak akkoriban egy szent királyról való álláspontja, amelyet István király mintegy megtestesített.

Az akkori keresztény uralkodók mind elismerték, hogy méltóságukat Istentől az egyház által kapták, és hogy a kereszténység terjesztőinek és védelmezőinek kell lenniük. A pogányságban látták a hit legnagyobb ellenségét. Tehát az egyház irányítása mellett a pogányok megtérítését kellett tervbe venniük és esetle-

---

⁴⁷ Hermann 42., Kristó ib. 22

ges támadásait akár fegyveres erővel is visszaverni.⁴⁸ Az a nézet is általános volt, hogy az egyszerű, tudatlan népet kényszerrel is kell az igaz hitre vezetni, mintegy kiskorúnak tekintve felette gyámságot gyakorolni. Ahogy a szülő a kis gyermeket bizonyos dolgokra kényszeríti, néha meg is bünteti, mert tudja, hogy mindez a gyermek javára válik, úgy kell az uralkodónak is a néppel bánnia. Minden kereszténynek kötelessége ugyan az egyházat védeni, de a keresztény uralkodó a szent olajjal való felkenés és megkoronázás által mintegy szentségi felhatalmazást és küldetést kapott, hogy a kereszténységet védje, terjessze.⁴⁹

Nos, ha Istvánt e szempontból nézzük, akkor el kell ismernünk, hogy a keresztény uralkodó minden sajátosságával rendelkezett. Ott, ahol alig egy félszázada a régi hitű magyarok éltek, neki sikerült egy római keresztény országot teremteni, határait minden irányban megszilárdítani, az ősi hiten lévők lázadását – saját rokonait sem kímélve – letörni. S mindezt nem pusztán politikai számításból tette, – amint részben még apja, – hanem a keresztény hit szent meggyőződéséből. Ezt a római szentszék is bizonyára külön értékelte. A római szentszék is bizonyára fontosnak tartotta, hogy István nem a német birodalomból származott, s Európa keleti részén erős keresztény országot teremtett. Magyarország – mondják majd később – a nyugati kultúra védőbástyája, de hogy azzá válhatott, Szent Istvánnak köszönhető.

Az akkori kor embere nem volt pacifista, nem voltak pártok, amelyek naiv módon egyoldalú leszerelést követelnek és antimilitarista propagandájukkal Európa dekadenciájának az útját egyengetik. Becsülték és élvezték az életet, de nem tartották a legfőbb értéknek. A keresztény életeszemlényért hajlandók voltak áldozatot hozni s másoktól is megkívánták, hogy áldozatot hozzanak. Nem megalkuvó opportunistákat csodáltak, hanem sziklaszilárd hősöket tiszteltek. István egyénileg komoly, erélyes, testben edzett férfi volt, értett a kardforgatáshoz, kitűnő hadvezér volt, kedvelt szórakozása a vadászat volt.⁵⁰ Amikor Konrád seregeit megsemmisítette, gondolom, a régi hitű magyarok is, akik különben nem rokonszenveztek vele, megcsodálták benne a magyar virtust. Amellett kitűnő diplomata, messzelátó államférfiú volt.⁵¹ Minden keménysége ellenére, bensőséges lelki életet élő ember volt. Az imában jobban bízott, mint a fegyverekben,

---

⁴⁸ Az uralkodók ezért is próbálták uralkodásra való alkalmatosságukat azáltal kimutatni, hogy kitűntek a kereszténység terjesztésében, a pogányok megfélemlítésében és megtérítésében. Hermann 20

⁴⁹ Hermann 22., Bogyay 20

⁵⁰ Hermann 23, 42., Kristó ib. 21

⁵¹ Példák:

a) ahelyett, hogy II. Henriket támogatta volna Boleszló elleni harcában, csak az északnyugati határvidéket foglalta vissza.

b) Az Ajtony elleni harcban bevárta a kellő időpontot. Csak miután II. Bazileiosz elvágta Ajtony útját a szövetséges bolgáraitól, támadt István, Bogyay 24.

c) Hogy a rokon Orseolokat ne gyengítse, csak látszat szerint támogatta II. Konrádot, sőt a követét, Werner püspököt nem engedte átvonulni országán Konstantinápolyba, Bogyay 49-50

a Koppánnal való ütközetre imával készült, különben is éjszakákat imában töltött. A bencés spiritualitásnak köszönhetően Mária tiszteletét, amely abban is megnyilvánult, hogy élete alkonyán országát a Nagyasszonynak szentelte.⁵² Ha háborút megnyert, önmaga számára nem kívánt semmit, a Koppány ütközet után a szerzett javakat vitézeinek és az egyháznak ajándékozta. Gyula és Ajtony kincseivel a székesfehérvári bazilikát ajándékozta meg. Amikor bizánci szövetségese megsegítésére benyomult a bolgár cár birodalmába, csak a szentek ereklyéit tartotta meg magának.⁵³

Külsejében a komolyság jellemezte. Sohasem látták nevetni. Mindig úgy járt-kelt, – írják róla, – mintha azonnal Isten ítélőszéke előtt kellene megjelenie. Alamizsnálkodott, áruhában öltözve a betegeknek szolgált. Természete szerint inkább indulatos lehetett, de megfékezte magát; amikor egy alkalommal egy ember az alamizsnát osztogató öreg király szakállát megcibálta, indulata felforrt benne, de azonnal legyőzte önmagát, s az illetőt nem dorgálta meg.⁵⁴ Békülékenységét, szelídségét, nagyvonalúságát külföldön is megcsodálták.⁵⁵ Gyulának megengedte, hogy Lengyelországba menjen száműzetésbe, feleségét utána küldte, gyermekeinek birtokokat adott. A felségsértő Vászolyt megbüntette, de büntetését utódaira nem terjesztette ki. Az igazságtalanságot keményen megbüntette. Amikor a besenyők egy 60 tagból álló csoportja Magyarországra jött békés szándékkal és a határvidéken a magyar katonák kifosztották őket és egyeseket megöltek, István a bűnös magyar katonákat elrettentésül, hogy senki át ne merje hágni Isten parancsát, kettesével felakasztatta az utak mentén.⁵⁶

István igazságszolgáltatása és törvényhozása keménynek tetszik nekünk, de az akkoriak a többi államokéhoz hasonlítva, mérsékletét és emberiségét csodálták. A vasárnapi misehallgatás ellenőrzése a bíró kötelessége volt; ha elhanyagolta a kötelességét, megverték és kopaszra nyírták. Aki vasárnap dolgozott, attól elvették állatait és szerszámaikat; aki nem böjtölt, azt egy hétre elzárták; aki hamis esküt tett, annak kezét levágták. Minthogy István keresztény államot akart alapítani, a nyugati államok mintájára nagyban átvette törvényeiket is, de a magyar helyzetnek megfelelően módosította és inkább enyhítette őket.⁵⁷ Tíz püspökséget alapított, gondoskodott a püspökökről. A papság iránt nagyvonalú volt, de egyben igényes is, ha nem feleltek meg a hivatásuknak, megbüntette őket.⁵⁸ Az egyházzal való intézkedésekhez akkoriban nem kellett külön pápai engedély, mint ahogy a későbbi legendák feltételezték, az akkori felfogás szerint a királlyá

---

⁵² Hermann 24

⁵³ Ezekre az ereklyékre szüksége is volt a templomok számára. Bogyay 32-36., Kristó ib. 20

⁵⁴ Hermann 24

⁵⁵ Hermann 25. Kristó ib. 20

⁵⁶ Hermann 48

⁵⁷ Hermann 38

⁵⁸ Hermann 34-35

való koronázás és felkenés ezeket a felhatalmazásokat magában foglalta, s a többi keresztény uralkodó is élt e jogokkal.⁵⁹

Az "Intelmek"-ben ezt írja: "A türelem és az igaz ítélet gyakorlása a királyi korona ötödik cifrázása... Ha becsületet akarsz szerezni királtságodnak, szeresd az igaz ítéletet, ha hatalmadban akarod tartani lelkedet, türelmes légy... A türelmes királyok királykodnak; a türelmetlenek zsarnokoskodnak."⁶⁰

Érthető, hogy nemcsak a magyarok, hanem a külföldiek is szentnek tisztelték a magyar királyt. A középkorban István páratlan népszerűségnek örvendett, vagy ötszáz külföldi író emlékszik meg róla. Úgy érezték, hogy István valóban mindazt megvalósította önmagában és országában, amit egy keresztény uralkodótól elvártak.⁶¹ A későbbi korok magyarjai is mindig kegyelettel gondoltak nemzetalakító királyunkra és főképpen amikor népünket balsors tépte, segítségét kérték. A 18. századból származó borongós hangulatú énekünk bizakodó imádságot foglal magában:

„Ah, hol vagy magyarok tündöklő csillaga,
Ki voltál valaha országunk istápjja.
Hol vagy István király? Téged magyar kíván,
Gyászos öltözetben te előtted sírván.

Előtted könyörgünk, bús magyar fiaid.
Hozzád fohászkodunk, árva maradékid,
Tekints, István király szomorú hazádra,
Fordítsd szemeidet régi országodra!“

---

⁵⁹ Hermann 22.

Megjegyzés:

A törvények legjobb kiadása: Závodszy L.: A Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai. Bp. 1904; faksimile: Bartoniek E.: Szent István törvényeinek XII. századi kézírata. Bp. 1935; fordítása: Corpus Juris Hungarici, Magyar Törvénytár, 1000-1526. évi törvénycikkek. 1000-1301. Ford.: Nagy Gy. Szerk.: Márkus D. Bp. 1899; Szöveggyűjtemény Magyarország történetének tanulmányozásához. I. 1000-1526. Szerk.: Lederer E. (Ford.: Szilágyi L.) Bp. 1964

⁶⁰ Hermann 40, Csóka 58.

A következő cifrázásokat, azaz díszeket sorolja fel, a korona díszei: hithűség, főpapok tisztelete, ország előkelőinek a megbecsülése, az igazságtevés, idegenek védelme, tanácsurak meghallgatása, az ősi hagyományokhoz való ragaszkodás és a különböző keresztény erények. Talán 1020 körül keletkeztek.

Csóka 201, Hermann 40, Bogyay 38.

Megjegyzés:

Sokan feltételezik, hogy Imrének azért nem voltak gyermekei, mert szüzességi fogadalmat tett, mint Henrik császár, így Hermann is 41. De Bogyayval valószínűtlennek látszik. István ugyanis fiát az Intelmekben jövendő sarjak reménységének nevezi (spes futurae sobolis). Így aligha beszél valaki, aki tudja, hogy önmaga vagy fia szüzességi fogadalmat tett. II. Henrik például 1007-ben a frankfurti zsinaton azt mondotta: Nincs már reményem semmi, hogy ivadékaim legyenek (In sobole acquirenda nulla spes remanet mihi). Bogyay 39

⁶¹ Hermann 25

